

О. Г. Білорус

СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА ГІПЕРФІНАНСІАЛІЗАЦІЯ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена проблемам генезису, формування, відтворення й системно-структурної трансформації глобального капіталу. Особлива увага приділена еволюції та метаморфозам глобального фінансового капіталу, а також проблемам фінансіалізації й гіперфінансіалізації економічного розвитку та процесів глобального фінансового відтворення. Розкрито природу й об'єктивні закони еволюції світ-системи глобалізму, специфіку глобального відтворення капіталу, тенденції його трансформації в глобальний фінансовий капітал. Висвітлено соціально-економічні наслідки прискореного й розширеного самовідтворення глобального фіктивного фінансового капіталу. Підкреслено, що віртуалізація, мінізація та офшоризація глобального фінансового капіталу реально мають катастрофічні наслідки.

Ключові слова: глобальний фінансовий капітал, фіктивний глобальний капітал, фінансіалізація, гіперфінансіалізація, тінізація, офшоризація, віртуалізація капіталів, метаморфози глобального фінансового капіталу.

Літ. 10.

О. Г. Белорус

СТРУКТУРНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ГЛОБАЛЬНОГО КАПИТАЛА И ГИПЕРФИНАНСИАЛИЗАЦИЯ ВОСПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРОЦЕССОВ

Статья посвящена проблемам генезиса, формирования, воспроизводства и системно-структурной трансформации глобального капитала. Особое внимание уделено эволюции и метаморфозам глобального финансового капитала, а также проблемам финансиализации и гиперфинансиализации экономического развития и процессов глобального воспроизводства. Раскрыты природа и объективные законы эволюции мир-системы глобализма, специфика глобального воспроизводства капитала, тенденции его трансформации в глобальный финансовый капитал. Освещены социально-экономические последствия ускоренного и расширенного самовоспроизводства глобального фиктивного финансового капитала. Подчеркнуто, что виртуализация, тенезация и офшоризация глобального финансового капитала реально имеют катастрофические последствия.

Ключевые слова: глобальный финансовый капитал, фиктивный глобальный капитал, финансиализация, гиперфинансиализация, тенезация, офшоризация, виртуализация капиталов, метаморфозы глобального финансового капитала.

Oleh Bilorus

STRUCTURAL TRANSFORMATION OF THE GLOBAL CAPITAL AND HIPERFINANCIALIZATION OF REPRODUCTION PROCESSES

The article is devoted to the problems of genesis, formation, reproduction and the system-structural transformation of the global capital. Particular attention is drowning to the financial capital evolution and metamorphosis and to the problems of financialization and overfinancialization of economic development and of the processes of global financial reproduction. This research also reveals the nature and the objective laws of the world-system globalism, laws of the global reproduction of capital, tendencies of its transformation into the global financial capital. Socio-economic consequences of the accelerated and extended self-reproduction of global fictitious capital are also discussed. Virtualization, shadowing and offshorisation of Global Financial Capital are the real threats of catastrophic consequences.

© Білорус О. Г., 2016

Keywords: global financial capital, fictitious global capital, financialization, overfinancialization, shadowing, offshorisation, virtualization of capitals, metamorphosis of global financial capital.

JEL classification: F60, F63, F65.

Олігархізація, тінізація й офшоризація глобального капіталу є найгострішими світовими проблемами. Як показують останні дослідження відтворювальних процесів другої половини ХХ — початку ХХІ ст., довгострокова перспектива глобального розвитку буде особливим етапом еволюції і трансформацій капіталу світ-системи постіндустріального економічного глобалізму. Наростання внутрішніх суперечностей і конфліктів світової системи, об'єктивні закономірності й закони її розвитку продукуватимуть нові метаморфози та соціально-економічні наслідки вселенських масштабів. Стає очевидним, що світовий поступ, безперечно, зосередиться навколо нагальних проблем еволюції, системної трансформації, інтеграції глобального капіталу. Як наслідок, його структура трансформуватиметься в напрямі стихійного збільшення частки глобального фінансового капіталу за одночасного зростання масштабів його фіктивності та спекулятивного характеру. Зазначені процеси гальмуватимуть і підриватимуть розвиток реального сектору глобальної економіки, перетворюючи її на некеровану віртуальну систему.

Особливо важливим імперативом глобального порядку денного ХХІ ст. будуть питання про межі подальшого стихійного розширеного самовідтворення та примноження глобального фінансового капіталу, а також про систему контролю відтворення, зловиясного нарощення й перенакопичення фіктивного фінансового капіталу. Альтернативою такій системі контролю є інтенсивний розвиток процесів гіперфінансіалізації економіки та надспоживання фіктивних фінансових ресурсів, що призведе до дегенерації світових відтворювальних процесів. Реальність цієї загрози не викликає сумнівів, адже стратегії глобальних корпорацій, кількість яких у ХХІ ст. перевищить 100 тис., передбачають втечу зі сфери реальної економіки та розширене відтворення (гіпервідтворення) й накопичення фіктивно-спекулятивних фінансових ресурсів. Зазначене становить найвищий економічний інтерес, є головною метою та функцією більшості ТНК, котрі контролюватимуть 85—90 % глобального фінансового капіталу.

Реальна влада фіктивних глобально-корпоративних капіталів набагато переважатиме “владу” світових ринків. Посиляться процеси зрощування глобального фіктивного фінансового капіталу з реальним виробничим капіталом за визначальної й контрольної ролі першого. Марно очікувати зворотної трансформації та “дозованого” перетікання фіктивного фінансового капіталу в реальний, тим більше у виробничий капітал. Панування фіктивного капіталу та, як наслідок, зростання пріоритетності виробництва аналогічних грошей стануть змістом тупикової моделі глобального відтворення, що може призвести до катастрофічних наслідків вселенського масштабу. Основні країни-

глобалізатори, котрі невпинно нарощують державні борги, роблять свій внесок у процеси надспоживання й гіпервідтворення такого фіктивного фінансового капіталу. За оцінками окремих фахівців, сучасні державні борги країн світу у XXI ст. можуть сягнути 50 трлн дол. США, що неминуче спричинить інфляцію глобального фінансового капіталу.

Економічні відносини постіндустріального глобалізму як формаційно-цивілізаційної системи набувають специфічних рис. Вони відображатимуть головним чином економічні інтереси та внутрішні суперечності світ-системи фінансово-економічного глобалізму, насамперед між глобальним за рівнем і масштабами усупільненням виробництва й анахронічним стосовно етапу розвитку приватно-капіталістичним, недемократичним способом відчуження, розподілу та привласнення результатів виробництва й використання продуктів усезагальної праці. Поглиблюється та посилюється суперечність між новим технотронним, глобальним суспільно-технологічним способом виробництва й зацікавлено законсервованими архаїчними категоріями товару, грошей, капіталу, праці, відтворення, споживання, накопичення.

Світові системні трансформації та нові баланси економічних інтересів суспільств, держав і корпорацій обов'язково істотно позначаться на змісті цих основних економічних категорій, що спричинить появу інших закономірностей і економічних законів. У цій статті ми маємо можливість лише коротко навести сформульовані нами наукові припущення, передбачення та пропозиції щодо нових закономірностей і об'єктивних законів розвитку постіндустріальної економічної світ-системи глобалізму. Зазначені пропозиції вводяться нами в науковий обіг без претензій автора на істину в останній інстанції, а передусім у інтересах продовження наукової дискусії в рамках глобальної політекономії та економічної теорії [1].

Хоча процес якісної еволюції й перетворення світової економічної системи постіндустріального корпоративного глобалізму розпочався, набирає темпів і масштабів, не слід очікувати її повної й безповоротної трансформації в якісно нову "глобальну асоціацію" виробників уже в XXI ст. Разом із тим, на нашу думку, згадана система, як і всі інші, за характером та якістю розвитку стане транзитивно-трансформаційною, перехідною. Ми вважаємо, що розвиток виробничих і економічних систем підпорядковується загальному об'єктивному закону еволюції та трансформації з переходом кількісного зростання в якісне перетворення [2].

На сучасному етапі розвитку процесів економічної глобалізації діє система нових економічних законів, об'єктивний характер яких ми апробували в низці монографічних досліджень, опублікованих починаючи з 1995 р. Запропонована нами система нових економічних законів глобалізму, подана у формі наукових припущень, уже пройшла первинну апробацію в наукових колективах Відділення економіки НАН України й у профільних ВНЗ, про що

свідчать оприлюднені рецензії на видані нами монографії та відгуки вчених [3]. Вважаємо за доцільне обмежитись у цій статті лише коротким переліком глобалізаційних економічних законів, котрий включає: закон глобалізації товарного виробництва; закон глобальної конвергенції та інтеграції ринків; закон глобалізації праці, всезагальної праці, людського й інтелектуального капіталу; закон глобального надспоживання людських, матеріальних, екологічних і фінансових ресурсів; закон глобалізації національних капіталів; закон некерованого гіпертрофованого самовідтворення глобального фінансового капіталу; закон випереджального зростання глобального фінансового капіталу та його перенакопичення у структурі глобального капіталу; закон фінансіалізації й гіперфінансіалізації глобальної економіки; закон віртуалізації глобального фінансового капіталу та глобальної економіки; закон олігархізації, тінізації й офшоризації глобального фінансового капіталу; закон фінансово-економічної конвергенції та дивергенції; закон глобальної державно-монопольної й корпоративної конкуренції; закон глобальної експлуатації національних капіталів і національних економік глобальним капіталом; закон формування та еволюції глобальної фінансової цивілізації.

Як бачимо, особливе місце в наведеній нами системі посідають закони фінансової глобалізації [4], оскільки в ході світових економічних трансформацій на перше місце закономірно вийшла фінансова глобалізація, яка перетворюється на глобальну. Фінансовий тоталітаризм, на наше глибоке переконання, є однією з найбільших загроз розвитку світової цивілізації у ХХІ ст., котра може призвести до катастрофічних глобальних соціально-економічних наслідків. Тому ми не можемо погодитись із заспокійливими твердженнями окремих авторів про те, що “глобальний капітал — це не сутність якогось особливого способу виробництва, й досліджувальні... виробничі відносини не особливий базис особливої формації. Це ті трансформації, котрих виробничі відносини зазнають у процесі “занепаду” буржуазного способу виробництва” [5, с. 8, 9].

При цьому, очевидно в інтересах актуалізації й “перезавантаження” теорії К. Маркса, яка явно не потребує апологетичної підтримки у ХХІ ст., згадані автори, вступаючи у відверту суперечність із собою, далі слушно стверджують: “Ці трансформації... мають системний характер та логічно обумовлюють одна одну: перетворення (глобального. — *Авт.*) ринку на тотальність, де панують мережеві структури й симулякри, логічно доповнюється трансформацією грошей у віртуальний фіктивний капітал, що призводить до формування складної системи відносин, підкоряючи капіталу не тільки робочу силу, а й особисті риси людини (глобальної. — *Авт.*), та відтворюється на основі стабільного перенакопичення капіталу в глобальних масштабах, породжуючи систему глобальних проблем людства” [5, с. 9].

Підтримуючи доктрини К. Маркса, ці автори солідарно суперечать собі, коли стверджують, що капіталістична система та й сам сучасний глобальний капіталізм є історично обмеженими системами, котрі розвиваються за дедалі

небезпечнішою, тупиковою траєкторією, вже виконавши свою прогресивну місію. Вони не бачать адаптаційної й трансформаційної можливостей глобального капіталізму, а також його здатності до соціалізації та перетворення. Це суперечить реальним процесам післявоєнної економічної історії світу, коли з метою самозбереження й розвитку зазначений капіталізм пішов шляхом такої трансформації, адаптації та соціалізації, що в ході глобальної конкуренції подолав тотальну систему соціалізму, призвівши до розпаду СРСР і соціалістичної співдружності.

В умовах ХХІ ст. глобальний капіталізм із його колосальними фінансовими інтересами й соціальними можливостями неодмінно перетворюватиметься на форму поєднання силової світ-системи постіндустріального фінансово-економічного та соціального глобалізму, реформізму й соціальної адаптації. Разом із тим набиратимуть сили нові економічні відносини та закони, системи соціального співіснування. Зазначеним метаморфозам об'єктивно передуватиме процес формування нового глобального суспільно-технологічного способу виробництва.

Наразі йдеться не просто про глобалізацію, конвергенцію й інтеграцію, а про такі масштаби відтворення та перенакопичення глобального, й передусім фіктивного фінансового, капіталу, який імперативно потребує нових систем і структур, якості відносин, інститутів та світової економічної системи. Такою новою системою об'єктивно стає інтенсивно зростаюча світ-система глобалізму, що набуває формаційних ознак і цивілізаційного характеру. Глобальний капітал спрямовує розвиток цих процесів на реалізацію колосальних фінансових інтересів ТНК і міжнародних організацій.

Слід зазначити, що й деякі західні дослідники, котрі намагаються “вилізти на плечі наукових титанів минулого” та заперечують можливість появи “Капіталу” К. Маркса у ХХІ ст. (Р. Арон), також прогнозують трансформацію системи глобального капіталу у формі процесу “безперервного й нескінченного загнивання” без якісного переходу в нову соціально-економічну систему. Історія глобального капіталу останніх п'яти століть показує, що його кількісне зростання та структурні перетворення неминуче ведуть до народження нової економічної системи, системи економічних відносин і до еволюції в напрямі нової цивілізації глобального характеру. У монографії Т. Пікетті, якого називають Марксом ХХІ століття, ці твердження знаходять обґрунтовану підтримку [6].

Характерна для кінця ХХ — початку ХХІ ст. трансформація процесів глобалізації в бік фінансового тоталітарного глобалізму є безпрецедентною за масштабами й наслідками економічною революцією. Привид тотального фінансового глобалізму блукає по цілому світі та вже панує над людством, витіснивши привид комунізму та західного лібералізму як ідеологій і цивілізацій. У ХХІ ст. ідеологія й цивілізація фінансового глобалізму перетворюються на небачений за своєю потужністю всесвітній ідеологічний проект. Адже його

локомотивами є велетенський фінансово-економічний потенціал США, держав ЄС і всіх розвинутих країн та їхніх ТНК. Завершується формування глобальних фінансових структур і систем, здатних впливати на рішення урядів.

Лідери нової глобальної фінансово-економічної революції ставлять перед собою надзавдання, набагато радикальніші за ті, котрі висували керманічі “світової революції” та “нового світового порядку”. Ці лідери проголошують: “Наша епоха не просто революційна. Ми ввійшли у фазу нової метаморфози всієї людської історії. Світ стоїть на порозі трансформації, яка за своїми історичними й людськими наслідками буде драматичнішою, ніж викликана Французькою революцією” (З. Бжезинський, 1968 р.). Із неменшою силою переконання таке прогнозне передбачення аргументовано підтверджує видатний фінансист ХХІ ст. Дж. Сорос [7].

Авторитетні дослідники еволюції інституту глобального капіталу та його метаморфоз відзначають безальтернативний, об’єктивний історичний характер еволюції структури глобального капіталу й усієї світової фінансової системи на користь випереджального відтворення фінансового капіталу, в результаті чого розпочався масштабний процес фінансіалізації та гіперфінансіалізації світової й національних економік. За цією логікою саме колосальні інтереси самозбереження та розширеного самовідтворення диктують згадані явно не стихійні, а рукотворні стратегії фінансіалізації розвитку в умовах нового етапу глобалізації та світової конкуренції. На підставі глибоких досліджень фінансово-економічної історії провідних країн світу Т. Пікетті дійшов висновку, що чи не єдиною потенційно можливою, але нереальною альтернативою гіперфінансіалізації світового економічного розвитку може бути скоординований у вселенських масштабах перехід на глобально уніфіковану одиницю та золоту основу світової фінансової системи [6].

З нашої точки зору, на нинішньому етапі світового поступу ні перехід на золоту основу всієї фінансової системи, ні навіть створення глобального фінансового уряду з юридично обов’язковими повноваженнями не здатні зупинити потужні процеси фінансіалізації й гіперфінансіалізації головним чином з таких причин. По-перше, вони виникли та бурхливо розвиваються на базі колосальних фінансових інтересів глобального корпоративного сектору, котрий посів командні позиції й не поступатиметься ними добровільно. По-друге, процеси фінансіалізації вже набули таких масштабів і динаміки, що ні уряди, ні сучасні міжнародні організації не спроможні їх загальмувати або ефективно контролювати. По-третє, “рентабельність” гіперфінансіалізації є надзвичайно високою порівняно з реальним виробництвом, що є могутнім фактором подальшого нарощування її масштабів.

Таким чином, глобальні корпорації, уряди провідних держав-глобалізаторів та їхні сучасні суспільства аж ніяк не зацікавлені в припиненні процесів злоякісної гіперфінансіалізації, оскільки це може підірвати досягнуті ними

стандарти життя. Зазначене можливе лише через глобальні гібридні кризи — надвиробництва й надспоживання фіктивних фінансових ресурсів. За розмахом і соціально-економічними наслідками такі кризи матимуть катастрофічний характер. Тому чи не головним історичним глобальним імперативом ХХІ ст. є пошук можливостей створення нової сіткової фінансової системи із вбудованими в неї механізмами антикризового управління.

Неухильне нарощування масштабів і ускладнення структури глобальних трансформацій, створення й еволюція світ-системи постіндустріального корпоративного глобалізму — все це веде до радикальних зрушень у системі глобального відтворення, модифікуючи його характер і закономірності розвитку. Глобалізація процесів відтворення як об'єктивна закономірність відображає не лише результати інтернаціоналізації та інтеграції, а й дедалі більший вплив нового *глобального суспільно-технологічного способу виробництва*. З початком ХХІ ст. розвиток відтворювальних процесів відбувається на тлі світової фінансово-економічної кризи, котра набуває системного, структурного та хронічного характеру. Вона зароджується й розгортається не у виробничій сфері, як в епоху капіталістичного індустріалізму, а в гіпертрофованій фінансово-банківській сфері та у специфічних умовах постіндустріального глобального капіталізму.

Специфіка світової системної фінансової кризи полягає не тільки в її перетворенні з кризи надвиробництва товарів на кризу надспоживання фінансових та інших ресурсів, а й, головним чином, у надвиробництві та надспоживанні штучних, віртуальних грошей і функціонуванні віртуальних капіталів спекулятивно-фіктивного характеру. Процеси гіперфінансіалізації деформують, віртуалізують та підривають розвиток світової економіки. На цій основі виникають об'єктивні передумови *кризи глобальної фінансової цивілізації*, що зароджується, та кризи глобального відтворення фінансових ресурсів корпорацій, оскільки ці фіктивні фінансові ресурси провокують збільшення масштабів і темпів зростання *глобальної інфляції*, а також зниження аналогічного показника світової економіки та обмеження можливостей соціалізації розвитку.

З огляду на це загострюються суперечності між фінансовими інтересами корпорацій і соціальними інтересами суспільств та їхніх держав. Закликаючи фінансовий бізнес до розуміння нових загроз глобальної фінансіалізації, Дж. Сорос наголошує, що у ХХІ ст. країни повинні бути соціальними інститутами, а глобальна економіка, залишаючись ринковою, — дедалі більшою мірою ставати соціально орієнтованою [7]. Солідарна соціалізація держав і корпорацій може відіграти роль історичного компромісу системи сучасного глобального фінансового капіталізму заради його виживання. Практика свідчить, що, ідучи на “великий компроміс” із національними державами та допускаючи часткову соціалізацію процесів глобального відтворення й системи виробничо-економічних відносин, глобальний фінансовий капітал пішов шляхом подальшої дематеріалізації виробництва, змінюючи структурну побудову

відтворювальних процесів у напрямі прискореного й розширеного відтворення фіктивного глобального фінансового капіталу через трансформацію ТНК із виробничо-ринкових у фінансово-ринкові, які переважно спеціалізуються на фінансово-банківській спекулятивній діяльності з її особливою інженерією.

Поступове становлення світ-системи корпоративно-фінансового глобалізму означатиме можливість переходу від постіндустріальної до нової інформаційно-фінансової цивілізації, що, вочевидь, кардинально вплине на світові відтворювальні процеси. Подібно до глобального корпоративного глобалізму, фінансова цивілізаційна система стане транзитивним етапом переходу до якісно нового глобального суспільства. В історичній перспективі це буде соціальна система глобального солідаризму й ноосферного розвитку. При переході в процесах глобального відтворення від цілепокладання максимальних обсягів виробництва фінансової доданої вартості до виробництва інноваційно-інформаційної вартості як рушія майбутнього розвитку і створення адекватної бази нової цивілізаційно-формаційної системи частка відтворення людського й інтелектуального капіталу збільшуватиметься, а матеріально-фінансового — зменшуватиметься.

Процеси відтворення глобального фінансового капіталу, зростаючі фінансові асиметрії відтворення, глобалізація фінансових криз та їхніх наслідків є нагальними проблемами економічної глобалістики XXI ст. Загрозливий характер випереджальної динаміки світового руху фіктивних капіталів порівняно з переміщенням реальної товарної маси збільшує відрив фінансового сектору від реальної економіки та веде до віртуалізації глобальних фінансів. Вони перестають ефективно обслуговувати реальну глобальну економіку й гальмують її розвиток, відволікаючи дедалі істотнішу частину можливих інвестиційних ресурсів. Наразі масштаби фінансових операцій на міжнародних ринках на кілька порядків перевищують обсяги реальної товарно-збутової діяльності. На кожен долар продукції реального сектору світової економіки припадає до 100 дол. у фінансовій сфері [8]. Обсяги світового фондового ринку сьогодні більш ніж удвічі перевищують світовий ВВП. При цьому на країни Великої сімки припадає понад 75 % його розміру, тобто вдвічі більше за їхню частку у світовому ВВП. Спекулятивні фінансові похідні ресурси беззаперечно домінують на ринках над акціями корпорацій і державними торговими зобов'язаннями, вартість котрих також піддається інфляції.

Спекуляція на світових фінансових ринках уже охоплює понад 95 % загальної кількості операцій і в десятки разів перевищує вартість реального світового товарного обігу [9]. Перенасиченість цих ринків є прямим наслідком фінансового глобалізму, загрожує цілковитою дестабілізацією відтворювальних процесів та є передумовою сучасних світових фінансових потрясінь, типовим прикладом яких стала криза 2008—2010 рр., чий руйнівний вплив у більшості країн відчувається й досі, бо кожна криза закладає можливості її повторення

й хронічного продовження. Тому закономірним стає почастищення фінансових потрясінь та збільшення їхніх масштабів із переходом від національних до глобальних. Так, за останніх 20 років зафіксовано понад 10 великих фінансових криз, що загрожує руйнуванням глобальної системи відтворення. Тому подальша гонка виробництва заради фінансових надприбутків ТНК і розширеного відтворення глобального фінансового капіталу стає найбільшою загрозою розвитку людства, оскільки призводить до посилення глобальної експлуатації.

Процеси віртуалізації глобальних фінансів загрожують новими драматичними соціально-економічними наслідками. Наприклад, на початку 2011 р., коли світовий ВВП становив майже 60 трлн дол. США, обсяг деривативів і фінансових зобов'язань перевищив 600 трлн дол. та й далі інтенсивно примножується. Уже до 2015 р. розрив між віртуальними фінансами і світовим ВВП збільшився до 1,5 квадрильйона дол. США. Зростають прогнози очікування нової, ще більш руйнівної світової фінансової кризи найближчим часом [1, с. 230]. Отже, постає низка закономірних питань: 1) хто породив віртуально-спекулятивну світову фінансову систему; 2) чи існують межі її злоякісного зростання; 3) чи не є глобальна віртуальна фінансова система спеціальним фінансово-інжиніринговим механізмом для глобальної експлуатації народів і держав та навіть національних капіталів менш розвинутих країн світу, в т. ч. країн із транзитивними економіками, котрих налічується понад 30. Остаточної відповіді на ці важливі питання ще не знайдено.

Дискусії щодо необхідності запровадження нової, альтернативної американському долару, глобальної валюти або кошика твердих валют посилюються в міру нарощення зовнішнього боргу США та зумовлених цим ризиків і загроз. Однак сталий обсяг американської грошової одиниці в золотовалютних резервах та високий попит на неї залишаються важливими чинниками збереження глобально-монопольного статусу долара, частка якого у світових золотовалютних резервах становить понад 66 %. Майже 85 % усіх міжнародних трансакцій здійснюється в цій валюті [10]. За таких умов тотальний контроль над усіма фінансами з боку "світового фінансового уряду" піддається сумнівам.

Історичною альтернативою глобальному фінансовому капіталу можуть стати інститути державного й народного капіталу та народного капіталізму, котрий базуватиметься не на надприбутках монополій, а на державних бюджетах і трудових заощадженнях працівників виробничої й невиробничої сфер. Теперішня тотальна система приватної власності на засоби виробництва та на прибутки може бути замінена колективними асоціативними формами власності, створеними через системи розподілу й перерозподілу, а також через прогресивне оподаткування доходів. У ході глобальних процесів відтворення на новій економічній базі (колективна власність, демократичний розподіл і перерозподіл) сформується нова фінансово-економічна система світу з відповідними соціальними імперативами розвитку.

Одним із прообразів такої системи є скандинавський розподільчий соціалізм, що перетворив колишні відсталі країни, такі як Фінляндія й Норвегія, на лідерів глобальної соціально-економічної конкуренції. Їхній досвід є модельним прикладом для сучасних транзитивних країн, зокрема України, котра в 1970-х роках входила до групи 20 надрозвинутих держав світу, а сьогодні опинилася в групі найбідніших країн Європи, що розвиваються за деградаційним сценарієм.

Росія першою серед республік колишнього СРСР вийшла з його складу, 12 червня 1991 р., давши вирішальний поштовх його розпаду, тоді як Україна зробила цей крок лише 24 серпня, коли доля Радянського Союзу вже була вирішена. Сьогодні ніхто не сумнівається в тому, що при ліквідації збанкрутілого СРСР стратегічною метою РФ було створення нового, Російського Союзу у складі повністю підвладних йому протекторатів-напівколоній — колишніх республік. Росія незаконно привласнила статус єдиної правонаступниці цієї супердержави та заволоділа всіма її валютними резервами, золотими запасами й зарубіжною власністю. Україна не ратифікувала договір про нульовий варіант розподілу радянських золотовалютних резервів і запасів, хоча її частка в них становить близько 20 %. Після розпаду СРСР керівництво Росії вивезло з його території понад 5 тис. т золота, чимало алмазних ресурсів та приховало їх у зарубіжних банках як заставні гарантії для отримання іноземних кредитів. Окрім того, з України було підступно вивезено всю грошову масу колишнього СРСР на суму більш ніж 132 млрд руб. у розрахунку на те, що після цього наша держава, а за нею й решта колишніх союзних республік проситимуться увійти до складу нового союзу. Від першого дня свого існування РФ почала використовувати власні газові й нафтові ресурси як політичну зброю, розраховуючи, що енергетична залежність від неї змусить колишні радянські республіки приєднатися до нової імперії навіть у статусі напівдержав, а фактично псевдодержав. Недаремно тодішнє керівництво країни пропонувало колишнім республікам входити до її складу областями, сподіваючись на проросійські сепаратистські сили, особливо в прикордонних районах суміжних держав, котрі стали суверенними та незалежними яких визнав світ. Саме таким чином РФ створила проблеми “Новоросії” для України, “північних областей” для Казахстану, Придністров’я для Молдови, територіальні претензії до Естонії, а також до України на зону Севастополя, а далі й на весь Крим. Згодом вона розпочала війни з Азербайджаном, Грузією, Молдовою й нарешті з Україною.

Зіткнувшись із негативною реакцією нових незалежних держав, Росія розпочала новий етап їх силової “реінтеграції” в систему ініційованих нею наддержавних утворень у формі Євразійського союзу, Єдиного економічного простору, Митного союзу, Ташкентського оборонного союзу тощо. Ключовою проблемою, а звідси й стратегічною метою РФ завжди було повернення України, оскільки без неї Росія не могла залишатися ні великою державою, ні

світовою економічною й технологічною силою. Ще В. Ленін, засновник СРСР, застерігав: “Якщо ми втратимо Україну, ми втратимо все”. Повернувши її під свій цілковитий контроль, Росія могла б силоміць “реінтегрувати” й решту колишніх республік. Отже, Україна стала ключовою проблемою та надзавданням довгострокової експансіоністської стратегії РФ.

Така стратегія Росії пояснюється й базується на політичних і економічних інтересах. Якщо колишній СРСР посідав друге (після США) місце у світовій економіці, маючи 12—15 % світового обсягу ВВП, то нинішня РФ “з’їхала” на 2 % із тенденцією й перспективою стати одновідсотковою країною, що розвивається. Саме цим пояснюється її експансіоністська поведінка. Від самого початку існування цієї держави її агресивність та прояви євразійського загарбницького імперіалізму зростали з кожним роком, що викликало закономірне занепокоєння багатьох країн світу, держав — підписантів Гельсінських угод, їхніх парламентів і урядів та, звичайно, сусідів, у т. ч. України.

З перших днів свого існування нова російська держава почала грубо порушувати Гельсінські угоди “Про безпеку і співробітництво в Європі”, де були зафіксовані зобов’язання країн-підписантів захищати територіальну цілісність і непорушність кордонів держав, їхні права на самовизначення й безпечний розвиток. РФ намагалася перешкодити, зокрема шляхом прямої, грубої протидії крокам колишніх республік СРСР у напрямі інтеграції в європейські та євроатлантичні структури, навіть у СОТ. Коли ці спроби виявилися невдалими й Литва, Латвія та Естонія приєдналися до ЄС і НАТО, Росія стала на шлях безпосереднього силового тиску, погроз і військової агресії, в т. ч. у формі гібридних, інформаційно-пропагандистських воєн, підірвної діяльності.

У зв’язку зі зростанням занепокоєння громадян України вкрай незадовільним і загрозливим ставленням із боку РФ, Верховна Рада України 23 жовтня 2003 р. провела спеціальні парламентські слухання “Українсько-російські відносини: сучасний стан і перспективи розвитку”. Під час цих слухань за пропозиціями фракції “Батьківщина” були прийняті відповідні оцінки й рекомендації щодо захисту національних інтересів і безпеки розбудови нашої держави. На жаль, тодішнє компрадорське керівництво України виявилось неспроможним захистити національні інтереси, що призвело до поглиблення конфлікту.

Задекларовані міждержавні двосторонні відносини стратегічного партнерства були підірвані не з нашої вини. В умовах посилення експансіоністської політики Росії напруження зростало. Вона вперто відмовлялася від демаркації сухопутних і делімітації морських кордонів із Україною, що фактично означало невизнання останньої. Замість рівноправного, добросусідського співробітництва з року в рік зростала політична й економічна асиметрична залежність України від Росії. Велика європейська держава фактично перетворилася на васала сусідньої країни. Ні Будапештські угоди ядерних держав 1994 р. про гарантії безпеки суверенітету України, котра пішла на безпрецедентне ядерне

самороззброєння, ні “великий” договір 1997 р. РФ не виконувалися. Як не згадати слова О. Бісмарка про те, що кожна угода з Росією не варта аркуша паперу, на якому вона підписана.

Нова суверенна Українська держава не впоралася з історично важливими завданнями переходу від командно-адміністративної фінансово-економічної системи, котра ґрунтується на тотальній державній власності та владі на засоби виробництва, до ринкової економіки, інтегрованої в глобальну фінансово-економічну систему. Транзитивний етап розвитку вітчизняної фінансово-економічної системи став періодом кримінальної приватизації, а фактичне пограбування національного багатства олігархічними кланами, які захопили всенародну державну власність та знекровили фінансово-економічну систему країни шляхом вивезення прибутків захоплених шахрайськими методами підприємств у офшорні зони, позбавило Україну основних джерел фінансових ресурсів для розвитку. Достатньо сказати, що й сьогодні 20 олігархічних сімей володіють 82 % національних капіталів і фактично експлуатують державу й українську націю у власних, корисливих цілях, встановивши монопольну владу грошей, котра тепер вища від державної. Існування та панування фінансової олігархії, цієї ракової пухлини на тілі молодой держави України, загрожує національною катастрофою.

Задля власної вигоди українська фінансова олігархія протягом усього періоду суверенного розвитку формувала компрадорське державне керівництво, яке пішло шляхом зради національних інтересів на користь Росії, котра вдалася до агресивної фінансово-економічної, енергетичної, торговельної й промислової експансії щодо України, руйнуючи її економіку та державність, щоби поставити молоду державу на коліна або знищити її економічно. Унаслідок керованих ззовні процесів, таких як хижачка приватизація, фінансово-економічна деградація, корупція, захоплення промислової структури України, підлив системи державного управління, національної безпеки й оборони, наша держава досі, за 25 років незалежності, не відновила рівень економічного розвитку 1990 р., а виробництво ВВП на одну особу в нас є чи не найнижчим в Європі.

Україна ослаблена економічно, деградована соціально, не реформована та надто корумпована фінансово-економічна система України завадила її інтеграції в ЄС і євроатлантичні структури безпеки розвитку, в т. ч. НАТО. Більше того, вона стала об'єктом агресії для надмілітаризованої Росії. Після самороззброєння України великі ядерні держави, гарантії її суверенітету й безпеки, підписанти Будапештського меморандуму (США, Великобританія, Франція, Китай, Росія), не виконали своїх взаємних зобов'язань, поставивши її на межу національної трагедії та катастрофи перед ядерним агресором — Росією.

Сучасна українська трагедія — це важливий історичний урок не тільки для нашої держави. Український народ повинен покладатися насамперед на власні сили, мобілізувати всі національні ресурси для захисту суверенітету

й демократії як найвищих цінностей та бази для соціального прогресу. Вирішальним буде фінансово-економічний фронт боротьби. Хочеться вірити, що українська політична нація виконає ці доленосні завдання на основі ефективного використання великого потенціалу відновлення й модернізації фінансово-економічної системи країни, а також своїх унікальних інтелектуальних і патріотичних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Білорус О. Г. Економічна глобалістика. Світ-система глобалізму : монографія / О. Г. Білорус ; Ун-т "Україна". — К., 2016. — 536 с.
2. Білорус О. Г. Еволюція світ-системи глобалізму : монографія / О. Г. Білорус ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". — К., 2014. — 432 с.
3. Власов В. І. Глобалізація і глобалістика: історія, теорія, практика, персоналії : монографія : у 3 т. / В. І. Власов ; за наук. ред. О. Г. Білоруса ; НААН України, ННЦ "Ін-т аграр. економіки". — К., 2012.
4. Фінансова глобалізація і євроінтеграція : монографія / за ред. О. Г. Білоруса, Т. І. Єфименко ; ДНУ "Акад. фін. управління". — К., 2015. — 500 с.
5. Бузгалин А. В. Глобальный капитал : у 2 т. Т. 1 / А. В. Бузгалин, А. И. Колганов. — 3-е изд. — М. : Ленанд, 2015. — 640 с.
6. Piketty T. Capital in the 21st Century / T. Piketty. — N. Y., 2014. — 689 p.
7. Soros G. The Crisis of Global Capitalism: Open society endangered / G. Soros. — L., 1998. — 298 p.
8. Белорус О. Г. Мировой структурный кризис и трансформации глобальной финансовой системы / О. Г. Белорус // Економічний часопис-XXI. — 2014. — № 7—8 (1). — С. 4—7.
9. Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція : монографія / Д. Г. Лук'яненко. — К. : ТОВ "Нац. підруч.", 2008. — 220 с.
10. Айкенгрин Б. Несоразмерная привилегия / Б. Айкенгрин. — Беркли : Ун-т Калифорнии, 2011.

References

1. Bilorus, O. H. (2016). Ekonomichna hlobalisty`ka. Svit-sy`stema hlobalizmu [The economic globalization. The world system of globalization]. Ky`yiv [in Ukrainian].
2. Bilorus, O. H. (2014). Evolyuciya svit-sy`stemy` hlobalizmu [The evolution of the world system of globalization]. Ky`yiv [in Ukrainian].
3. Vlasov, V. I. (2012). Hlobalizaciya i hlobalisty`ka: istoriya, teoriya, prakty`ka, personaliyi [Globalization and Global Studies: History, Theory, Practice, personalities]. Ky`yiv [in Ukrainian].
4. Bilorus, O. H., Yefy`menko, T. I. (Ed.). (2015). Finansova hlobalizaciya i yevrointehraciya [Financial globalization and European integration]. Ky`yiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
5. Buzgalin, A. V., Kolganov, A. I. (2015). Global`ny`j kapital [Global capital] (Vol. 1). Moskva : Lenand [in Russian].
6. Piketty, T. (2014). Capital in the 21st Century. N. Y.
7. Soros, G. (1998). The Crisis of Global Capitalism: Open society endangered.
8. Belorus, O. G. (2014). Mirovoj strukturny`j krizis i transformacii global`noj finansovoj sistemy` [The global crisis and the structural transformation of the global financial system]. Ekonomichnij chasopis-XXI [Economic Annals-XXI], 7–8 (1), 4–7 [in Ukrainian].
9. Luk`yanenko, D. G. (2008). Hlobal`na ekonomichna intehraciya [Global economic integration]. Ky`yiv: TOV "Nacional`ny`j pidruchny`k" [in Ukrainian].
10. Ajkengrin, B. (2011). Nesorazmernaya privilegiya [Disproportionate Privilege]. Berkli : Universitet Kalifornii [in Russian].